

Trouw – Ieder mens wil gezien worden

Kunstenaar Ans Markus wordt deze maand 75 jaar. Ze is voorlopig genezen verklaard nadat ze een tumor bleek te hebben. 'Maar iedere ochtend sta ik nog op met het gevoel: morgen kan het anders zijn.'

Tekst: Roek Lips

'Schilderen is altijd mijn redmiddel geweest in het leven, maar toen ik in augustus 2020 bij de radioloog een slechte diagnose vanwege eierstokkanker kreeg, en vervolgens het hele proces van operaties en chemo's in moest, klopte dat ineens niet meer', zegt kunstschilder Ans Markus. 'Het bericht van een tumor in mijn buik verlamde mij. Ik weet nog dat ik door de Amsterdamse Jordaan fietste met het idee dat dit weleens de laatste keer zou kunnen zijn. Het verbaasde me ook echt dat ik plotseling gewoon niet meer kón schilderen. Onbegrijpelijk, omdat het voor mij altijd zo'n troost en houvast was geweest. Het was niet dat ik het niet voor mezelf kon relativeren, want waar andere mensen zich soms afvragen: waarom ik? dacht ik eerder: waarom ik niet? Er zijn zoveel mensen die dit overkomt.'

Koorddanser

Alles wat ik als vrij werk geschilderd heb, dat kan ik later pas benoemen. Eerst moet het gevoel op het doek. In mijn hele leven is het zo geweest: hoe meer ik voelde, hoe meer ik schilderde en hoe beter mijn werk. Bijvoorbeeld het beeld van een koorddanseres die balanceert op een touw met een blinddoek voor haar gezicht. Ze weet bij de volgende stap die ze zet niet of ze het gaat redden. Dat symboliseert mijn leven van destijds. Ik was dertig, had een kind, en was gescheiden na een moeilijk huwelijk met veel agressie en geweld.

Ik was erg onzeker geworden over mijn uiterlijk en over de vraag wie ik was. Het gevoel van grote onmacht. De windsels staan voor bescherming tegen agressiviteit, het staat voor koesteren en voor bescherming. Er zijn mensen die er niet naar kunnen kijken, die vinden het benauwend, maar voor mij was het een cocon waarin ik mezelf in kon verstoppen en waarin ik beschermd werd tegen een heleboel dingen die ik nooit meer wilde meemaken. Maar op een gegeven moment moet je er wel uit, om vrij te kunnen zijn. Letterlijk heel langzaam zijn die windsels eraf gegaan. Misschien ben ik geen vlinder geworden, maar er is daarna wel meer lucht gekomen. Meer vrijheid, en meer begrip ook voor alles wat er gebeurd is in mijn leven.

Ik geloof dat ik, als ik terug zou bladeren in mijn leven, het weer hetzelfde zou doen. Ondanks de moeilijke periodes. Want juist van periodes in je leven die niet zo prettig zijn leer je veel, en misschien nog wel meer dan van alles wat rozengeur en maneschijn is. Achteraf kan ik zeggen dat het schilderij van de koorddanseres een keerpunt markeert in mijn leven.

Godshuizen

Ik denk wel eens: wie zou ik zijn als ik niet zou schilderen? Je zou wel kunnen zeggen dat ik op die manier mijn eigen omgeving creëer waar ik op een bepaald moment behoefte aan heb. In het vrije werk schilder ik puur voor mezelf. Zo schilderde ik in een andere periode dat het mij allemaal te veel was lege ruimtes, om de stilte te kunnen voelen. Godshuizen heb ik die serie als titel gegeven. Mijn inspiratie daarvoor haalde ik uit een leegstaande psychiatrische inrichting in Brabant. Tijdens het schilderen vroeg ik me af waarom mensen daar jaren hadden rondgelopen, waar was het misgegaan? Dat brengt me dan heel diep bij de vraag: wat is de essentie van menszijn? En wie bepaalt voor ons de norm? Het zijn 14 schilderijen geworden, met alleen maar licht en verder niemand; alleen maar ruimte om te ademen.

Zoektocht

Nieuwsgierig zijn naar de ander is voor mij een andere essentie in wat ik doe. Dat geeft mij vleugels of maakt me verdrietig. Tegen mijn dochter zeg ik regelmatig: 'Zie het leven als een zoektocht en een avontuur.' Kunstenaars zijn altijd aan het zoeken. Je kunt wel een idee in je hoofd hebben, maar hoe geef je daar vorm aan zodat het gevoelsmatig echt klopt? Daar gaat het om: om die zoektocht. Heel anders dan bijvoorbeeld managers van bedrijven, die vooral gericht zijn op direct resultaat. Als kunstenaar vraag je jezelf voortdurend af: hoe is het bedoeld? Kan het anders? Ik denk echt dat dat een kern is van een betekenisvol leven. Soms ben ik daarom heel lang met een schilderij bezig. In een van mijn laatste werken, over verdraagzaamheid, heb ik uren op de markt rondgelopen op zoek naar unieke uitdrukkingen en houdingen, die ik in 150 verschillende gezichten van mensen heb verwerkt met als boodschap: wie je ook bent, wat je ook bent, heb respect voor elkaar. Ik heb het diepe gevoel dat daar een grote behoefte aan is.

Zeven zonden

Ik ben al een tijd lang veel aan het nadenken over het proces van ouder worden en sterven. Ik wilde dat ook graag gaan schilderen, geïnspireerd op een verhaal dat in de oudheid in Mesopotamië in spijkerschrift is opgeschreven over twee zusjes: Inanna en Ereshkigal. Een van de zusjes woont in de onderwereld en de andere in de bovenwereld. Ze willen elkaar opzoeken. Maar om bij haar zusje in de onderwereld te komen moet het andere zusje door zeven poorten, die symbool staan voor het afleggen van de zeven zonden: jaloezie, ijdelheid, hebzucht, wellust, onmatigheid, wraak en luiheid. Dat vind ik een mooi beeld.

Dat is een rijkdom als je ouder wordt: je bent nog niet uitgezocht, maar kunt steeds blijven proberen meer in balans te komen met jezelf. Het is weer een nieuwe fase in het afleggen van de windsels. Al zoekend krijg je steeds meer inzichten en dan denk je op een dag: zo moet het bedoeld zijn. Om het stadium te bereiken dat je de ballast van al die onhebbelijkheden los mag laten om echt vrij te zijn. Jezelf laten zien zonder wat dan ook, om gewoon mens te zijn. Ieder mens wil gezien worden; ik denk dat het daar wel om gaat.

Geen controle

Ik denk dat het grote verschil met andere periodes in mijn leven wat dat ik nu, na de slechte diagnose, het gevoel had er helemaal geen vat meer op te hebben. Een slecht huwelijk, daar kun je uitstappen, maar uit een dodelijke ziekte niet. De angst en onzekerheid waar je dan doorheen gaat zijn met niets te vergelijken. Vooral 's nachts, als het donker is, dan zijn de gedachten die je overdag ook hebt tienmaal zo zwaar. De angst om dood te gaan, of om al je haar te verliezen. Het was een worsteling waarbij ik van binnen huilde en aan de buitenkant van mezelf flink moest zijn. Geen enkele controle meer, en het gevoel dat mijn lot nu in handen van dokters was. Er zijn misschien mensen die dan als therapie juist gaan schilderen, maar ik kon het juist niet

meer. Ik had echt het gevoel dat alles me was afgenomen.

Inmiddels ben ik voorlopig genezen verklaard, maar iedere ochtend sta ik nog op met het gevoel: morgen kan het anders zijn. Dat heb ik er wel aan overgehouden, en misschien is dat ook wel een realistische manier om in het leven te staan. Leven is niet vanzelfsprekend en het is maar goed dat we geen tegeltje krijgen met de datum waarop je leven afgelopen is.

Leven draait uiteindelijk om relaties met mensen. Tijdens de periode dat ik ziek was, viel me op dat er veel lieve onbekenden reageerden, maar sommige mensen geen contact durfden op te nemen, terwijl ik dat wel had verwacht. Ik vind dat aan de ene kant boeiend om mee te maken, maar soms ook heel verdrietig. Daar kan ik dan erg mee zitten. Soms zou ik wel willen dat ik wat makkelijker in het leven stond, maar dan denk ik dat al die schilderijen er niet waren geweest.

Kwetsbaarheid

Nu ik deze maand vijfenzeventig wordt, zie ik nog meer het betrekkelijke van alles in en bedenk ik ook hoe dankbaar ik mag zijn voor alles wat ik van het leven heb ontvangen. Met alle ups en downs. Het is goed zoals het is. Ik weet nog niet wat dit me nu in het vrije schilderen gaat brengen. Ik ben ooit als een heel realistisch schilder begonnen, en misschien wordt het nu wel veel losser. Je zou kunnen zeggen dat mijn werk in de loop van de jaren steeds losser en simpeler is geworden. Mijn zoektocht leidt me steeds meer naar de essentie.

Daar kun je naar zoeken, maar je kunt het niet forceren. Kwetsbaarheid is voor mij door de ziekte een nog mooier woord geworden, en ik kan het nu in hoofdletters schrijven. Het idee dat morgen alles anders kan zijn: dat is het leven en het lukt me nu beter om me daaraan over te geven. Ik heb geleerd dat door je kwetsbaarheid te tonen, je juist krachtig kunt overkomen. Je laat zien dat je ook maar een mens bent, met angsten, onzekerheden en fouten.

Dan heb je geen windsels meer nodig, maar ook geen pose die andere mensen op afstand houdt, zoals veel mensen mij kennen: met een harde gezichtsuitdrukking, donker haar, donkere ogen en felrode lippen. Kwetsbaarheid betekent voor mij jezelf echt laten zien. Je zou kunnen zeggen dat door mijn ziekte er nog meer windsels af zijn gegaan. Ik ben nog meer vrij. Ik kan nu makkelijker lachen en meer genieten van het leven. Er is veel om dankbaar voor te zijn. Ik hoop dat mensen mijn ware gezicht zullen onthouden.

Een zoektocht naar inspiratie en houvast.

*Hoe vinden we onze weg in een wereld die in crisis en verwarring is? Roek Lips is daarover in gesprek gegaan met bestuurders, wetenschappers, kunstenaars, denkers en vele anderen, op zoek naar inspiratie en houvast. Videoportretten van een aantal van die gesprekken staan op nieuweleiders.nl, of bekijk op de website van Trouw de filmpjes bij de artikelen. Dit najaar verscheen in deze serie het boek **WIE KIES JE OM TE ZIJN** – gesprekken en gedachten over een nieuwe tijd van Roek Lips, uitgegeven bij AmboAnthos.*